

De hedendaagse Friese adel

Anders dan de andere adel?

J. Dronkers *)

In onze tijd lijkt de Nederlandse adel het maatschappelijk belang van zijn positie systematisch te ontkennen en zichzelf nog slechts als een 'historisch instituut' te zien. Een zelfde ontkenning van het maatschappelijk belang vinden we terug in het recent gepubliceerde *Twee eeuwen Friese adel* (Heerenveen, Van Mazijk, 2000) onder redactie van Yme Kuiper en Johan Frieswijk. Desondanks bestrijden de beide redacteuren in de inleiding van het boek het idee dat de Friese adel alleen maar een 'historisch instituut' is geworden. Dus is het de vraag in hoeverre er verschillen bestaan tussen de Friese adel en de rest van de Nederlandse adel.

Met hun opvatting bouwen de auteurs voort op een argument dat Kuiper eerder ontwikkelde in zijn proefschrift *Adel in Friesland 1780-1880*. Hij schetste daarin hoe de Friese adel succesvol veranderde van een lokale landadel in een nationale notabelenelite. Maar tegelijkertijd benadrukte hij dat deze verandering een verdere nivellering tussen de levensstijl van de Friese adel en de Nederlandse hogere burgerij bewerkstelligde. Maar als Kuiper en Frieswijk gelijk hebben met hun nivelleringsstheorie tussen adel en hoge burgerij, dan zouden die verschillen binnen de adel niet meer moeten bestaan. Alleen burgerlijke kenmerken zouden nog een rol mogen spelen bij verschillen binnen de adel. Als, integendeel, hun constatering dat de Friese adel meer succesvol die transformatie van landadel naar notabelenelite heeft weten uit te voeren waar zou zijn, dan zouden leden van de Friese adel zich significant moeten onderscheiden van de rest van de Nederlandse adel. Om na te kunnen gaan of een verschil tussen Friese adel en de rest van de Nederlandse adel niet geweten kan worden aan kenmerken van Friesland zelf, onderscheid ik ook niet-Friese adel die gedurende de twintigste eeuw in Friesland is geboren, er is getrouwd of er heeft gewoond.

Sociale relevantie

In mijn oratie *De maatschappelijke relevantie van hedendaagse Nederlandse adel* (Amsterdam, Vossiuspers, AUP, 2000) liet ik zien dat de Nederlandse adel meer is dan een 'historisch instituut', zoals bijna alle politici bij de behandeling van de nieuwe adelswet hebben beweerd. Uit de door mij gepresenteerde analyses bleek duidelijk dat de Nederlandse adel ook gedurende

De adel op jacht. Een van de jagers is prins Bernhard (vooraan, midden). (foto: collectie Van Haersma-de With)

de twintigste eeuw maatschappelijk relevant is gebleven, al verminderd zonder enige twijfel zijn politieke zichtbaarheid. Dat blijkt uit de weliswaar afnemende, maar nog steeds hoge adelhomogamie (adel trouwt met adel), het onveranderd 'omhoog' trouwen van adellijke vrouwen en het 'omlaag' trouwen van adellijke mannen. Daarnaast blijkt de sociale relevantie uit het blijvend belang van een adellijke afkomst voor het bezetten van eliteposities en de bijzondere betekenis van specifieke adellijke families voor de levensloop van zijn leden. Het zijn stuk voor stuk krachtige bewijzen van het maatschappelijke belang van de Nederlandse adel, ook (en misschien wel juist) in een van de oudste en meest burgerlijke samenlevingen ter wereld.

Hoezeer de publieke zichtbaarheid van dat maatschappelijk belang ook is verminderd, het is daarmee nog geen valide indicator voor het laatste. De mate waarin geïnterviewden hun adellijke cultuur en verleden vermelden in hun levensverhalen is evenmin een betrouwbare graadmeter. De 'maatschappij' handelt namelijk vaak achter

de ruggen van mensen om en motieven en levensverhalen zijn dan dikwijls weinig meer dan onbetrouwbare rechtvaardigingen achteraf.

De doelgroep

In hun inleiding verwijzen Kuiper en Frieswijk een aantal malen naar gegevens die ik in mijn bovengenoemde oratie gebruikte. Diezelfde gegevens gebruik ik nu weer en daarom vermeld ik slechts kort een aantal kenmerken van deze data. Voor de volledige verantwoording verwijs ik naar de tekst van de oratie. Mijn onderzoekspopulatie bestaat uit alle personen met een erkende Nederlandse adellijke titel – na 1899 geboren – die tot een familie behoren waarvan de naam begint met

een letter tussen de G en de N, zoals deze zijn vermeld in de Nederlandse Adelboeken, uitgegeven in de periode 1993 tot 2000. Gegeven het toevallige karakter van deze familienamen kan de onderzoekspopulatie beschouwd worden als een selecte steekproef uit alle personen met een Nederlandse adellijke titel die in de twintigste eeuw geboren zijn. De verzameling van gegevens over de levensloop van deze personen is niet op hetzelfde moment geëindigd. Zo eindigde de dataverzameling over diegenen met een familienaam die begint met een G in het begin van het afgelopen decennium en van hen wier naam begint met een M aan het einde van hetzelfde decennium. Aan deze gegevens zoals ze zijn verzameld door het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag heb ik niets toegevoegd, noch zaken daaruit verwijderd. Zo is van 3977 personen uit 113 Nederlandse adellijke families de levensloop gedurende de twintigste eeuw in kaart gebracht. Voor dit artikel heb ik alleen personen gebruikt die voor 1970 geboren zijn, hetgeen de steekproef terugbrengt tot 2973 personen. In deze bijdrage gaat het om de volgende variabelen:

1. Het decennium van de twintigste eeuw waarin de persoon geboren is.
2. De Nederlandse provincie of het buitenland waarin de persoon geboren, gehuwd of woonachtig is.
3. Het diploma in het tertiair onderwijs.
4. De adellijke titel van de partner van de adellijke persoon.
5. De hoogste adellijke titel van de beide schoonouders van de adellijke persoon.
6. Het lidmaatschap van een ridderlijke orde van de adellijke persoon of partner. Het gaat hier om een drietal ridderlijke orden: twee protestantse (Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht; Johanniter Orde) en één katholieke (Souvereine Militaire Orde van Malta).
7. De persoonlijke elitepositie. Het vaststellen van het al dan niet bezetten van een elitepositie is gedaan aan de hand van de werkring, de openbare ambten, etc. In dit artikel gebruiken we de ruime omschrijving van het begrip 'elitepositie'.
8. Elitepositie van de adellijke persoon of partner. De werkring en de openbare ambten van de partner van de adellijke persoon zijn met dezelfde omschrijvingen van eliteposities door ons gecodeerd.

Op basis van dit steekproefkader kunnen drie families tot de oude Friese adel worden gerekend, te weten: *Sirtema van Grovestins* (drie personen), *van Harinxma thoe Slooten* (24 personen), en *Van Heemstra* (73 personen). Een en ander betekent dat in deze drie oude Friese adellijke families tussen 1899 en 1970 in totaal 100 personen zijn geboren (3,4 % van de totale Nederlandse adel geboren tussen 1899 en 1970).

We kunnen 25 families (815 personen) op grond van een aantekening in het adelsboek bij de geschiedenis van hun familie tot de oude Nederlandse adel rekenen. Ter illustratie vermelden we de oude adelsfamilies, waarbinnen in de genoemde periode meer dan 50 personen werden geboren: *van Heeckeren* (143 personen), *van Hoevell* (135), *van Limburg Stirum* (90), *Mackay* (61), *van Lawick* (60), *van Ittersum* (55) en *von Geusau* (54).

In Friesland zijn tussen 1899 en 1970 46 personen van adel geboren of getrouwd, of wonen daar (1,5 % van de Nederlandse adel). Dat is een laag percentage, vergeleken met de omvang van de Friese adel en het onderstreept het verschijnsel dat de Nederlandse adel in hoofdzaak een randstedelijk verschijnsel is. De familie van *Harinxma thoe Slooten* heeft nog het hoogste aantal (7 personen), gevolgd door niet-Friese families als van *Knobelsdorff*

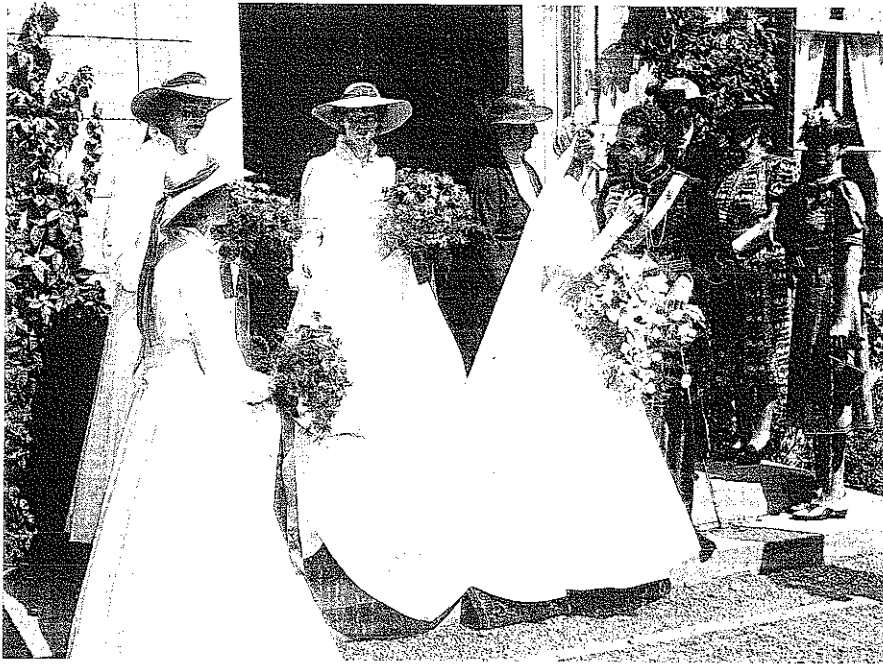
(4) en achtereenvolgens *De Savornin Lohman*, *Greven, van Hardenbroek*, *van Heeckeren* en van *Limburg Stirum* met elk drie personen. Uit de Friese familie van Heemstra zijn er maar twee in Friesland geboren, getrouwd of er woonachtig en van de familie *Sirtema van Grovestins* zelfs niemand.

Oude Friese adel of adel in Friesland?

Uit een vergelijking tussen enerzijds de oude Friese adel met anderzijds de oude Nederlandse adel en de overige Nederlandse adel blijkt dat de eerstgenoemde categorie op een aantal belangrijke kenmerken significant (statistisch relevant) afwijkt van de overige Nederlandse adel. Die afwijking geldt voor de volgende kenmerken: het bezetten van een elitepositie door zichzelf of door de partner; het lidmaatschap van een ridderlijke orde, een adellijke partner, een adellijke schoonfamilie en een tertiair onderwijsdiploma. De kans dat een lid van de oude Friese adel ook lid is van een ridderlijke orde is bijna tweemaal zo groot als gemiddeld en leden van de oude Friese adel hebben gemiddeld anderhalf maal vaker een diploma van het tertiair onderwijs dan de leden van zowel de oude als de overige Nederlandse adel. Deze hogere score van de oude Friese adel is niet uitsluitend terug te voeren op zijn ouderdom.

Rinsmastate (foto: Fries Museum)

Een adellijk huwelijk. (foto: collectie Van Haersma-de With)

Ook op punten als de eigen elitepositie en die van de partner scoort de oude Friese adel hoger dan gemiddeld. Als het dan niet aan de ouderdom ligt, is de afwijkende positie van de oude Friese adel dan een gevolg van het feit dat, zoals uit ons onderzoek bleek, zij nog disproportioneel veel in Friesland woont? De redenering achter deze laatste vraag zou dan deze kunnen zijn, dat in Friesland relatief veel belang aan adel wordt gehecht. Deze laatste veronderstelling blijkt niet te kloppen, want zowel de oudere Friese als de andere binnen Friesland woonachtige adel wijkt slechts op één punt af van de adel buiten Friesland: het hebben van een adellijke schoonfamilie. Dit onderscheid kunnen we echter niet toeschrijven aan het relatief grote aantal leden van de oude Friese adel dat in de twintigste eeuw in Friesland leeft. Daarentegen wel aan het hoge opleidingsniveau van deze categorie. Onder hen bevindt zich namelijk een significant hoger percentage personen met een tertiair onderwijsdiploma.

Oude Friese adel of goede achtergrond?

De in de vorige paragraaf geboden analyses geven nog geen uitsluitsel aan welke bepaalde positieve kenmerken de oude Friese adel zijn voorsprong ontleent. Aan de orde is de vraag of en in hoeverre de leden van de oude Friese adel aan de hand van twee ken-

merken (een adellijke schoonfamilie en een elitepositie binnen het gezin) een voorsprong hebben. Aan de hand van zogeheten logistische regressies is nagegaan, welke effecten er uit gaan van de onafhankelijke variabelen 'oude Friese adel' en 'andere oude adel', respectievelijk 'geboren worden of huwen of wonen in Friesland' op het hebben van een 'adellijke schoonfamilie' als afhankelijke variabele. Met voorbijgaan aan de technische details blijkt ook hier dat de twintigste-eeuwse oude Friese adel significant vaker een adellijke schoonfamilie heeft dan de overige Nederlandse adel. Maar, zo wijzen deze regressies uit, dat komt niet door het geboren worden, trouwen of wonen in Friesland. Zowel oude Friese adel als het leven in Friesland heeft een statistisch zinvol effect op het hebben van adellijke schoonouders. Indien we echter rekening houdend met de andere significante variabelen dan verdwijnt het eerste element en blijkt het eerder gevonden hogere percentage adellijke schoonfamilies bij de oude Friese adel uitsluitend het gevolg van hun hogere adellijke titels, hun betere tertiaire opleiding en hun hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden. Slechts het leven in Friesland vergroot nog steeds de kans op adellijke schoonfamilie (127%) en dat kan niet toegeschreven worden aan een van de gemeten kenmerken. Naast 'adellijke schoonfamilie' is door ons ook de 'elitepositie in het eigen

gezin' als afhankelijke variabele onderzocht. Hier blijkt dat de in de vorige paragraaf gevonden hogere percentages eliteposities in eigen gezin bij de oude Friese adel uitsluitend voortvloeide uit hun betere tertiaire opleiding en hun hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden.

Uit het onderzoek kan dus de conclusie worden getrokken dat de oude Friese adel geen specifiek kenmerk is dat die groep een van de rest van de adel afwijkende maatschappelijke positie geeft. Wel beschikt de Friese adel meer dan de rest van de Nederlandse adel over een betere tertiaire opleiding en een hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden. Alleen door die ongelijke verdeling van deze twee kenmerken is hun maatschappelijke positie anders.

Op grond van deze analyses kan men concluderen dat er nog steeds verschillen bestaan tussen de Friese adel en de rest van de Nederlandse adel. Daarmee wordt de stelling van Kuiper en Frieswijk onderbouwd, die concluderen dat de Friese adel op een succesvolle wijze de transformatie van landadel naar notabelenelite heeft weten uit te voeren. Het succes vloeit evenwel niet voort uit een bijzondere Friese identiteit, maar uit bepaalde gunstige kenmerken van deze groep, vooral hun betere tertiaire opleiding en hun hogere lidmaatschapsgraad van ridderlijke orden. Maar tegelijkertijd weerleggen de analyses ook het nivelleringsargument van Kuiper en Frieswijk. Het succes is namelijk niet alleen het gevolg van burgerlijke kenmerken (tertiair onderwijs), maar ook van adellijke kenmerken (lidmaatschap van een ridderlijke orde). Dat neemt niet weg dat er in Friesland nog steeds meer adellijke tradities leven. De in die provincie levende adel heeft vaker een adellijke schoonfamilie, hoewel dat de kansen van die adel op een elitepositie niet vergroot.

Geïnteresseerde lezers kunnen de tabellen en analyses, waarop dit artikel is gebaseerd, aanvragen bij de heer Dronkers, Faculty of Social and Behavioural Sciences University of Amsterdam, Department of Sociology and Anthropology, Oudezijds Achterburgwal 185, 1012 DK Amsterdam

**) Professor Dronkers is hoogleraar Empirische Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam*